

ŠKUCOV KNJIŽEVNI ZBORNIK, Studentska založba, Ljubljana 1981.

Piše: Denis Poniž

Studentska založba, koja deluje pri Studentskom kulturnom centru, za vreme svog postojanja izdala je niz dela. Njima je ona, nekad s više, drugi put s manje intenziteta, pokušavala da živi van institucionalnog posmatranja i manipulisanja domaćim i prevedenim knjigama. Škucov književni zbornik, jedna od prošlogodišnjih knjiga koje su, zbog teškoće finansijske prirode, izašle tek ove godine, već je dvadeset treći naslov zbirke koja možda uopšte neće prodreti u svet putem klasične reklame, ali će ipak ostati čvrsto usidrena u savremenog slovenčakoj kulturi. Ranija godišta posvećana su pre svega mladoj književnosti i to nije čudo, s obzirom na to da su izasnovane bogati i stvaralački raznoliki periodi, u kojima se afirmisala i Studentska založba. Danas – kako govorimo i pišemo – proživljavamo i doživljavamo kriju književnosti i kriju čitanja. Zanimljivo da i navedeni zbornik, koji bi trebalo da bude odskočna daska, način prve književne samoafirmacije, kao i generacijski ili estetski presek mlađe književnosti, pada u nekakav prazan prostor: književnost koju obuhvata – kako u uvodu saopštavaju sastavljači, odnosno priredivači, Miha Kovač, Aleš Debeljak i Jure Potokar – karakteriše zajednička oznaka: »Tu nema nikakvih problematiziranja pesničkih postupaka i samih lirske subekata, odnosno autora«. I zaista je celokupna poezija, ne samo po svojoj unutrašnjosti, nego i po razvijenosti i pravcima, koji bi morali da vode dalje od priznatog, afirmisanih i dostignutog, sabijena u nekakvu sadašnju prošlost, prozirna i bez zahteva, nimalo provokativna niti proširena u svet, nimalo prisvajačka niti nestrašna, nego stvarna i patetična, spremna da se predstavi svetu ma kakav on bio, iako znamo da nije najbolji, da je veoma udaljen od bilo kakvog idealja koji, ako se ne varamo, poeziju još uvek istražno i neprekidno traži u sebi i u svetu. Sastavljači zbornika su svesni da moraju delovati kao selektori, a na određen estetsko-artistički način čak i represivno, pa su, po sopstvenim rečima, objavili samo ono »što makar malo mirše na književnost«. Tu se, opet, otkriva dve velike grupe srodnih pitanja. S jedne strane, ponovo moramo pitati za uzroke koji dovode do tako karakteristične i rečite odsutnosti socijalizacije književnosti, do njene zatvorenosti i sparšenošći u samu sebe (gde svaki mlađi autor predstavlja »apsolutum«, pa ga drugi autor, odnosno drugo delo ne zanima, ne privlači ili podstiče na razgovor); a druge strane se, po pravilu, otvaraju takvi književni prilози koji pokušavaju, ako je ikako moguće, da ketiraju s tradicijom ili, što je još problematičnije, s tradicionalizmom, dokle s vrednostima koje su se u slovenčkoj književnosti javljale kao tipični usporavajući slojevi koji su u literaturu dolazili spolja, iz drugih svetova. U takvom je položaju svaka književnost koja pokušava da se otrese tog bremena interesantna i nosi nešto novo. U Škucovom književnom zborniku je toga preveliko: smemo da se upitamo da li je poziv bio dovoljno provokativan, da li je u poznatim prostorima, koje čine Mladi put, Mentor, pojedini brojevi Problema, da o drugim glesalima školskog karaktera i ne govorimo, obećavao nešto drugo, nešto što bi bilo privlačno za ovu, stvarnoj književnosti odanu, manjinu koja bi činila jezgro buduće književne generacije. U vremenu koje tako bezobzirno, tako radikalno i tako nonšalentno zatvara mogućnosti obnavljivanja mladih, nepoznatih autora, početnicima, potrebitno bi bilo ponudenu mogućnost obostranu bolje razmotriti i brižnije iskoristiti. Kriju, bila ona unutrašnja – dakle samo estetsko-idejne prirode, ili spoljna – pragmatična, kakvom se pokazuje sadašnja, moguće je prevazići tako da je stvaraca postave kao predmet svog književnog istraživanja. Od dvadeset četiri autora u tom pogledu se izdvajaju samo poezije Andreja Rozmana, Vereg Pejović i Aleša Debeljaka, i prozni, odnosno dijaloski tekst Lj. Dimitrija Kralja. A to je isuvlašte malo da bi se govorilo o generaciji ili, čak, o profilisanoj generaciji koja pokušava, kao i sve književne generacije, da kritički prekine i u znatnoj meri odbaci tradiciju prethodnih generacija. Kriza se, o čemu jasno govorile i poezije i proza u Škucovom književnom zborniku, produbljuje, i o njoj bi trebalo progovoriti nešto više od onih poznatih obrazaca koje saopštavamo putem sredstava javnog komuniciranja. U tom pogledu imaju ŠKUC i njegov izdavački sektor buduće više mogućnosti nego što su ih dosad ponudili slovenčkoj kulturnoj javnosti.

Sa slovenačkog preveo: Jaroslav Turčan

BOŽIDAR VUJIĆ: »Sastavljeni jezici«, KOV, Vršac 1981.

Piše: Vojislav Sekelj

U poeziji Božidara Vujića svakidašnjica čovjekovog bitisanja zadobiva univerzalne kvalifikacije, na način odsuća postojanja predmeta pjevanja. Riječ se javlja kao nosilac smisla čije se značenje određuje pre ili izvan pjesme – spletom asocijacije. Znalačkim sažimanjem jezika, sadržaj pjevanja i potisnut idejom; samo potisnuće ostvareno je na način koji dozvoljava razvoj misli u pravcu postojanja »metafizičke organizacije«. Naime, pjesnik uzima »organizaciju« kao temu pjevanja i prelaza je u empiričkoj ravniji svjetu i jeziku, s težištem na odnosu svakidašnjice i zajedništva. Sprovedena simbolika omogućuje da značenje pada izvan pjesme, izvan riječi – znaka, ne opterećujući pjesmu, dok je rabljena simbolika u funkciji sudbinske veza-

nosti čovjeka za tip organizacije u nastajanju jestva iz postojanja. Sračinjenje pojedinačnog i općeg dato je upravo kroz »metafizičku organizaciju« ili uređenost: »peva kišnica u cisterni/ neprekidan rad najveća magija na svetu« (»Nova dodolska pesma«). Na tom planu, kišnica (zajedništvo) znači ne kap, ali ujedno i kap u cisterni, zatvorenoj posudi (organizacija), sistemu, preko pjesme u biti je suprotstavljanje čovjeku – trske, i on je osvježenje kroz rad zemlji. Rad, ali metafizička komponenta rada, komponenta koja oslobada uz osjećanje vezanci; omogućujući da se čovjek izdigne iznad ravnih svakidašnjice, iznad življene apstrakcije, a u cilju doživljavanja konkretnog i sagledavanju estetske dimenzije vremena, u kojem postojanje intenzivnije kroz življeno zajedništvo prelazi u jestvo. I upravo to prelaze, taj kvantni skok, tvori kulturni prostor unutar kog je čovjek sebe omogućio kao ljudsko biće, a na činu razvijanja razlika.

U pjesmi »Bubamara« –

»Običnimi danima odeva se
u crveno sa crnim tačkama
praznikom
u crno sa crvenim tačkama«

– nije u pitanju puka zamjena, permutacija riječi, ili profano uočavanje pikturalnog, nego se strukture javlja u znaku odjevanja, kao ontološki nisilac značenja, i označava organsko prelazeće postojanje u jestvo. Podvlačimo prelazeće i ne identifikacijski, kao što je, na primjer, slučaj u pjesmi »Ulagak puža u metafiziku«; crveno-crne tačke nisu vanjski znak raspoznavanja, nego nužan uvjet postojanja; one kroz diferencijaciju vremena na obične i prazničke dane uključuju momenat povijesnog (izvjesnu fetišizaciju) i kroz ostvarenje te pretpostavke intendiraju da postojanje nečeg dođe do svog jestva, markirajući put gibanja bića, sa stajališta određene organizacije, ovdje bitno različite od samog načina postojanja predmeta pjevanja. Pjesma eo ipso kada pjeva o svijetu po sebi, pjeva o svijetu za nas, sa čitavom gamom problema, i upravo taj kvalitetni pomak – predmet, pjesma, čovjek – učinio je da se čovjek duhovno i tjelesno osovi i krene:

»i leti

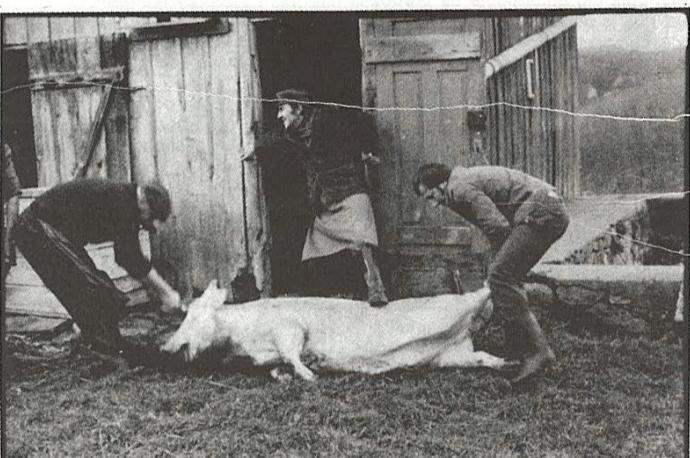
leti

održavajući ravnotežu
pomoću tri tačke
na levom krilu
tri na desnom
i jednom zajedničkom za oba

pojavljuje se i odlaže
podsećajući na slobodu.

Vujić relativno skromnim jezičkim sredstvima ponire u dubinu, u prostore imaginacije gradeći aktivni simbolički jezik, jer algoritam *tri tačke* je izvan fizičke ravnoteže; ravnoteža je ostvarena ljetom koji podsjeća na slobodu u potrazi za zajedničkom tačkom. Mi ne tragamo za rješenjem, nego podsjećamo da u poeziji, pjesmi, u metafori imamo snažan instrumentarij pomoći kojega doživljavamo svijet u njegovoj jedinstvenoj razlikosti i monolitnoj povezanosti. Primljeno informaciju – recimo *tri tačke* – ne možemo odvojiti od subjektivnog doživljaja pjesme i svijeta (nedavno je u kompjuterskoj analizi pjesme Dure Jakšića informacija isključile doživljaj i složeni odnos pjesme i svijeta, i mašina je time dokazala svoju »akribičnu« nemoć i nesnažanje). U pjesmi doživljaj potiskuje informaciju, u pjesmi je proizvedeno zajedništvo čovjeka i svijeta, zajedništvo iz kojega čovjek nije ekskomuniciran; no, u moderno doba paradoks ove hipoteze je riječi: pobjedili pjesma – gubi čovjek, pobjedi li čovjek – gubi pjesmu; hoćemo reći: sve je manje duhovnog prostora za borbeni humanizam koji bi želio prizvesti tačku zajedništva na osnovu koje lijet ne bi bio samo moguć, nego u svakidašnjici i stvaran. Crveno i crno u Vujićevu pjesmi nisu kontingenčni znaci, još gore signali, nego simboli koji upravo na jednoj bubamari pokazuju nemoć čovjeka da pobedi nehumano životarenje u svijetu dihotomnih podjela na dobro i зло, lijevo i desno.

Božidar Vujić pjesnički promišlja i ostvaruje čovjekovu datost kroz simboličnu funkciju riječi. To da je čovjek ostvaren i zadan tijelom i duhom, između kojih, uslijed raznih razloga, postoje biće organizacije nad kojom gubi moć kontrole, iskazano je u nizu stilova: »primećeno je da nestaju orientirli /iz njihovog pomješanja«; »put im je obeležen odviše jasno/ da bi mogli dodirnuti Gospoda«; »Rastu / strogo kontrolisani borovi / u jednom pravcu / prema nebu. U pjesmi »Ulagak puža u metafiziku« jedinstvo identiteta između organizacije, rada i življena ispjевano je na izuzetan način. Sračinjenje između jedinke i organizacije je organska, no mi na tu organsku (strukturno ontološku) povezanost, gledajući puža, ni ne pomišljamo, isto kao i

stojan kerbler/ptui

kada je u pitanju »srašćivanje« čovjeka i svijeta, kada zdvajamo i dvojimo: organsko-neorgansko, živo-mrtvo, dok Vujić razliku ukida, nalazeći u toj ukinutosti pokretnički element trajanja u prostoru i vremenu – »izlučivši dom iz sopstvenog mesa«.

Prvi stihovi ove pesme opominju i nasilno unose tačku izvan promatrane celine (tačku povijesti), tačku koja okuplja i svojim zajedništvom problematizira nazivnik u cilju gibanja ka traženju unutrašnjeg smisla (koji se u celinu unosi). To puživo jestvo bivstvuje na svoj način i razlikuje se od postojanja samo ukoliko nije riječ o pužu nego o biću koje je spremno da svoju individualnost kroz čin žrtve (izlučiti nešto iz mesa je žrtva, koja nadživljava sam čin) ostvari na planu organizacije, takvo zajedništvo na kojem se recimo, stihovi iste pesme neće moći tumačiti u horizontu konačnog i jednom za sva vremena ostvarenog identiteta:

»Izjavljujem puž nema veze sa arhitekturom
on je slobodan zidar«

nego kao neprestano traganje za onom tajnom koju zovemo čovjek. Čovjek je tajna, za sebe, po sebi i iz sebe, ono što puža kroz izlučivanje čini pužem, čini jednim s njim samim, to jedinstvo u biti čovjeka razdvaja od njega saog i goni ga ka neprestanom iznalaženju novih arhitekturnih razlika koje utemeljuju smisao samog življena, postojanja i, konačno, samog traženja:

»Pošto nisam pronašao
izvančulni oslonac
odlučio sam se za suprotni postupak
povukao sam liniju iz života.«

Vujić je ovom knjigom povukao raskošnu i bogatu liniju. Knjiga »Sastavljeni jezici« po mnogu čemu ide u vrh izdanja za 1981. godinu.

MOMIR VOJVODIĆ: »GROBOSLOVI RODA KURJAČKOGLA«,

Izdanje autora i prijatelja, Titograd 1981.

Piše: Vuk Milićević

Knjigom pesama »GROBOSLOVI« Momir Vojvodić je započeo zanimljivu pesničku avanturu – u narodnoj legendi i predanju našao je neiscrpan izvor stvaralaštva. U želji da otrgne od zaborava dobre primere zavičajne fantastike, iskazujući se jezikom te fantastike, Vojvodić je uspeo i tematski i formalno da uboliči neke fenomene narodnoistorijske podsvesti. S jasnom usmerenošću takvoj programskoj orijentaciji, Vojvodić je objavio knjigu pesama »GROBOSLOVI RODA KURJAČKOGLA«. Ove dve knjige istog tematsko-stilskog iskaza čine zaokrugljenu pesničku celinu, istog su umetničkog osećanja.

Za upućenje čitaoca ova će knjiga biti interesantna po prirodi Vojvodićevog lirskega deseteračkog distila. Vrednost takvog lirskega evociranja sastoji se u jedinstvu značajnog i ritmičko-melodijskog, u pesnikovoj želji da se muzikalnošću stila približi i narodnoj i narodskoj pesmi, a odolevajući velikom iskušenju, da ostane veran vlastitom načinu iskazivanja. U tom smislu, očigledno, postoje mostovi između ove knjige i najčistijih oblike narodne lirike. Vojvodićev lirske deseterac sjedinjuje reči i muziku, sintaksički i muzički bogat, potvrđuje vrednosti nepresušnog vrela zvanog – čudo lirike. Jedinstvo lirske raspoloženja u zbirci »GROBOSLOVI RODA KURJAČKOGLA«, pre svega, govori o umetnički istačanom odnosu pesnika prema materijalu koji obraduje. Nošen lirsom maticom, Vojvodić ne posustaje, niti se identificira s lirskega materijalom da bi ga na pesnički način mogao interpretirati. Naprotiv, on zadržava elementarnost lirskega materijala, na sebi svojstven način osmišljavajući ga simbolikom. Takav stvaralački odnos prema životnom materijalu, svekako, izgraden i zreo, sačuvao je pesnika od ponavljanja određenih lirskega klišea i nepotrebognog uprošćivanja pesničke sadržine.

Posle čitanja »GROBOSLOVA RODA KURJAČKOGLA« neumoljivo nam se nameće sudbinski eho legende i narodnog predanja. U svakom slučaju, Momir Vojvodić je umešnošću zapisivača tragao za velikim sudbinama »malih« ljudi, osluškivao živu reč legende, lokalnog rodomoslavlja, predanja, i veštice transponovan u pesmu. Vojvodićev zapisivački duh vidljiv je samo u meri koja mu omogućuje da prepozna istorijsku podlogu legende i predanja, i da je dubinom lirskega polimanja potčini i zgušnuto iskaže u pesmi. To odslikavanje prošlosti u individualnoj svesti pesnika vrednije je, tim pre, što je originalno i živopisno, što se doba patrijarhalne kulture uverljivo zadržalo u pesničkom jeziku.

Slojevit izgrađen Vojvodićev pesnički iskaz polazi od faktografskog, da bi preko folkorne fantastike dosegnuo vrhunac u humoru i ironiji. Ima u ovim pesmama nešto jetko i zajedljivo, kao i razvijen smisao za epsko kazivanje.

Nesumnjivo, Vojvodić je sposoban da dočara doba patrijarhalnog mita, da ljudske drame uboliči jednostavno, dajući im petinu univerzalnog. Bogatim jezikom, autor ove vredne i osobene knjige pesama uspeo je da otrgne od zaborava segmente lokalnog mita. Uzdižući ih iznad lokalnog snagom pesničke reči, pesnik je tu gradu oplemenio širim značenjima.

ŽELJKO IVANKOVIĆ: »UTRKA PUŽEVA«, Sarajevo 1982.

Piše: Tvrđko Kulenović

U pjesmama Željka Ivankovića ima nečega po čemu on podseća na velikog argentinskog pisca Horhe Luisa Borhesa. Ima, već u prvoj po redu

pesmu (nacrt za babilonsku rapsodiju), i »babilon« i »biblioteka«, a postoji, u zbirci, i (bar) jedna »čisto borhesovska« pesma, moj pogled na svijet:

»da se razumijemo –
svijet ne postoji
ni uobrazila o njemu
sve je laž
nas nepostojecih
i onih koji nisu
postojali a učili
su nas obmanama«

Međutim, ovde nije reč o ovoj vrsti srodnosti, nije reč ni o preduzimanju karakterističnih borhesovskih pojmove, ni o (talentovanom) usvajaju borhesovskog agnosticizma »uvijenog« u snažne i ubedljive umjetničke forme. Nije opšte reč o srodnosti Ivankovićeve poezija s Borhesovim pripovatkama, nego upravo o srodnosti dveju poezija koja se pokazuju naročito na planu artikulacije: i jedna i druga poezija je mudra, misaona i mirna. Ovim se, razumljivo, ne želi insinuirati nekakvo »epigonstvo«; želi se samo reći da među mnogim modelima mirne i misaone poezije koji postoje u našem vremenu Borhesov model možda najviše odgovara Ivankovićevu poeziju. Zatim je takođe jasno da se ove odredbe – mirnoća i misaonost – ne odnose na isti način na svaku pesmu i svaki deo Ivankovićeve knjige, već pre svega da sugeriraju njen opšti ton, jer je knjiga veoma vešta, čak bi se reklo »dramaturški« komponovana, počinjući mirnim tonalitetima (ZACELJENJA), da bi preko ubrzavanja (UTRKA PUŽEVA, ZAPISI) došla do svog »dramskog vrhunca« u lirsко-misaonoj ustretalosti (NOVE JEREMIJINE TUŽALJKE, OSIPANJA) i ponovo se smirlja u opšervaciji (OBLACI).

I misaonost i smirenost navode se ovde, očigledno, kao pozitivna određenja, bolje reći kao pozitivno određenje, jer ono što je naročito značajno u ovoj poeziji to je njihova uspešna spreng. Ima, naime, u Ivankovićevoj knjizi pesama koje su na jedan potpuno »klasičan«, bogdanopopovićevski način (mada iz našeg vremena) kompletno dovršene, oblikovane, »cele lepe«. Takva je, na primer, izvanredna »Metamorfoza«:

»Južno se voće uzaludno
na stolu gospodovom
otima svojim bojama
glasovir
neće dosegnuti alkemiju
svemirske glazbe
niti žest trublji
jerihonskih
pa ipak se uzmak tjelesa
pred bojama i zvucima –
ne može razjasniti.«

Ima, takođe, mesta gde poetska misaonost nije dovoljno originalna i gde gotovo pada na nivo prepričavanja diskurzivnih trivijalnosti. Ono što, u takvim slučajevima, ipak »aspava« Ivankovićevu poeziju, jeste njena smirenost, odsustvo pretencioznosti i kačperstva, one osobine tako karakteristične za lošije pesnike – da se orednja misao »popravlja« jeftinim efektima.

S druge strane, tamo gde se emocije u Ivankovićevu poeziju jače pokrenu i ton joj se uzburka, misaonost stoji uz njih kao regulator, kao opomena da se u tome ne ide predaleko. Jer i ta misaonost – što je kod pesnika i prirodnog i nužno – ne podrazumeva goli izričaj nego ton, boju koja se opet dobija učešćem neke vrste emocije, a ona, međutim, nije »angažovana« nego »objektivna«. Kod Ivankovića je to neka vrsta sete koja je daleko od toga da se pretvori u tugu, već je objektivna, »flosofska« seta, ona »melanholijskih stvari« koja je poznata dobrim i predanim posmatračima. Takvih pesama u kojima je izvestan dramski uzlet pesničkog temperamenta zauzavljen, to jest oblikovan ovakvom »objektivnom setom«, ima naročito u centralnim delovima knjige (ZAPISI, NOVE JEREMIJINE TUŽALJKE, OSIPANJA) i tu Ivankovićeva poezija ostvaruje svoju najveću gustinu i vrsttinu, svoj najviši kvalitet. Primera takvih fragmenata ili čitavih pesama moglo bi se dosta navesti; takva je, na prvom mestu, već i naslovom karakteristična »(obuzdan se prepoznejem)«, pa zatim »(sva bol u nama)«, »(opet sam bio)« itd., ali na skušenom prostoru prikaza dovoljnu ilustraciju može pružiti i sjajna minijatura »(o životu zapis)« kojom se završava odeljak »ZAPISI«:

»mirotvorac se smilova algama
i obezglevi malodušne
tragedijom stvaranja.«

TATJANA LUKIĆ: »POVIJEDANJE, ZAČETAK POJA«

»Matica srpska«, Novi Sad 1981.

Piše: Zoran Đerić

Razmišljanje o psmama Tatjane Lukić, kao o psmama koje se bave problemima melodije i jezika, nose čudan ritam, čarobnu leksiku i, često, narodnu sintaksu, pomalo arhaičan ton i drhtavost u glasu, neizbežno nas vodi Momčilu Nastasijeviću. Naravno, ne možemo ih (i nećemo) poreediti, niti poricati Tatjaninu osobenost, već samo usmeriti pažnju na bliskost, neobičnost i liričnost.

Oslabujući se od seksualne, plotske i genetičke uzdržljivosti Tatjana Lukić obogaćuje svoju poeziju čudnim i pomalo nastranim slikama. U takvim, uistinu retkim, momentima, podiže se iznad opštosti tematike i prepoznatljivost motiva – čistim lirskega osećanjem i smelošću govora – do